

Pârvu Boerescu

DIFICULTĂȚI ALE ETIMOLOGIEI LIMBII ROMÂNE: *ABUR*

Etimologia cuvântului *abur*, cu variantele *abor*, *abore*, *abure*, a fost, este și va fi în continuare controversată, dificultățile întâlnite în încercarea de a o rezolva fiind cu totul neobișnuite.

Cea mai veche atestare a acestuia se află în *Psaltirea Hurmuzaki: aburъ* (115^r/23), articulat *aburulъ* (120^v/11), cf. *aburu* (nearticulat!) în *Codicele Voronețean* (65^v/10), aceasta fiind forma sa cea mai veche și, probabil, cea mai apropiată de etimon.

Sensurile cuvântului *abur* sunt următoarele (cf. DA, I, 8.): 1. vapori de apă etc., lichid trecut în stare gazoasă; exhalatie, fum; aer încărcat cu vapori (ceață rară); tăria vinului, emanație, mireasmă, aromă; 2. respirație, suflu; 3. suflet al animalelor sau (cf. MDA): 3. suflet. Adriana Ionescu (1985, 33) menționează și alte sensuri figurate: *abur* ca „viață”; „furtună”¹; „haos, neliniște, confuzie”. În sursele consultate nu a mai fost înregistrat până acum sensul religios de „duh (dumnezeiesc)” al lui *abur*, atestat în *Psaltirea Hurmuzaki*.

Grigore Brâncuș (VA, 28–30) include termenul *abur* printre „cuvintele autohtone sigure”, prin raportare la alb. *avull*, dialectal (gheg) și învechit: *abull* (*ap.* Gazulli), cu variantele *avullë* (Bogdani, sec. XVII) și *avëll* (Meyer, EWA, 21), având sensurile: „abur; dogoarea focului, foc, căldură mare” sau (cf. Topciu–Melonashi, DA-R, 47) „1. abur, vapori de apă; 2. ceață rară; 3. val de căldură; dogoare, dogoreală”; etc. 6. (ca adj.) „cald, fierbinte, foarte încălzit”; (fig.) *marr avull* „a lua f o c, a se înfuria, a se aprinde” etc. În același timp, Gr. Brâncuș respinge categoric ipoteza împrumutării lui *abur* din limba albaneză (< alb. *avull*): «Explicația prin albaneză, indiferent de varianta de la care pornim, ridică dificultăți de ordin fonetic peste care nu se poate trece» (VA, 29). Concluzia autorului este extrem de prudentă: „Nu poate fi tăgăduită însă înrudirea celor două cuvinte și proveniența lor, în mod independent, dintr-un izvor comun”, reluând aproape identic spusele lui B.P. Hasdeu: «*abur* și albanezul *avul[l]*... sânt de aceeași origine primitivă, însă fără a se fi putut naște unul din altul» (EMR, I, 101).

„Izvorul comun” a fost raportat la radicalul i.-e. **ue-*, **aue-* „a sufla, a bate vântul”, cf. gr. *ἀύρα* „suflare, boare, curent de aer” etc., ipoteză propusă de Hasdeu

¹ Mai potrivit și mai verosimil ar fi fost „**nor** de furtună”: «*vânt samănă și abur va săcera*» (*loc. cit.*).

(EMR, I, 101), aprobată de I.I. Russu (ER, 246): i.-e. **au-o-l-* > tr./il. *avol-* *avul-* > r. *abure*² [-v- > -b-!], citată de Gr. Brâncuș și reluată de Wald-Slușanschi (ILIE, 114, 118): «daco-moes. *awolo „suflu fierbinte, dogoare” < i.-e. *aw „a sufla”, cf. gr. *ἄω* „a sufla”, lat. *uentus*», ipoteză care lasă neexplicată presupusa tranziție fonetică: i.-e. *-*u-* (intervocalic) > tr.-dac./il. *-*b-* > v. alb. dial. și r. -*b-*, din *abull* și *abur*.

Desigur, au mai fost avansate și alte propuneri cu privire la comparația în plan indo-european, care ar justifica totuși prezența lui *b* intervocalic, de exemplu aceea după care r. *abur* și alb. *avull* ar fi „foarte probabil” amplificări ale rad. i.-e. **ab-* „apă” (Gr. Brâncuș, VA, 29); prin comparație cu messap. *Atabulus*³ [*at-abulus* „(vântul) care bate] de dincolo de apă [dinspre Marea Adriatică!]” (H. Krahe, 1955, 41; cf. M.E. Schmidt⁴, KZ, 57, 1930, 15) sau: i.-e. **ab-* „apă” + suf. daco-moes. -*ules* (A. Ionescu⁵, 1985, 35) etimologie greu sustenabilă semantic, care nu rezolvă nici măcar problema menținerii lui *b* intervocalic. (Pentru ipoteza lui N. Jokl, o explicație exclusiv pe terenul limbii albaneze, vezi *infra*, cf. E. Çabej, SE, II, 116 și comentariile lui Gr. Brâncuș, VA, 29.) Ar mai trebui citat prototipul ipotetic alb.-r. *agwulo, cf. mnd. *qualm* „abur, fum”, propus de H. Barić⁶, sau ipoteza lui Gustav Meyer: «alb. *avull* < *abros (comp. cu r. *abur*) < i.-e. *abhros, cf. v. ind. *abhrás*, avest. *awra-*, n. pers. *abr*, kurd. (*h*)*avr* „nor”⁷».

După cum se poate lesne observa, dincolo de nepotrivirile semantice și fonetice cu cele mai multe dintre radicalele indo-europene propuse pentru comparație, dificultatea principală a etimologiei lui *abur* se reduce, în ultimă instanță, la problema originii și apoi a păstrării lui *b* intervocalic autohton în română, respectiv a lui *b* autohton evoluat la *v* intervocalic în albaneză.

În această situație, singura șansă pentru găsirea unei soluții etimologice corecte este să pornim, în ipotezele noastre, de la legile bine verificate și validate ale foneticii istorice, căutând în același timp evoluțiile semantice cele mai plauzibile. În plus, e bine să ne bazăm numai pe ceea ce este sigur: 1. *abur* și alb. *avull* sunt cuvinte vechi, anterioare împrumuturilor din slavă. 2. Ele provin în ambele limbi

² «Un i.-e. **au-o-l-* a dat în zona traco-iliră **avol-* *avul-*, conservat mai fidel în alb., devenit[?] *abure* în rom., cu *l* > *r* și păstrarea neconformă a lui *b* intervocalic din v.»[!] (I.I. Russu, *loc. cit.*, s.n. P.B.)

³ I.I. Russu (*Ilirii*, 53) contestă apartenența lui *atabulus* la lexicul iliro-messapic! (Cf. Parlangeți, *StMs*. 404–417).

⁴ Redăm și punctul de vedere al lui M. E. Schmidt, *op. cit.*, 15: «așa cum arată mesap. *At-abulus* „numele unui vânt la Apuli”, **abulo-* aparține împreună cu arm. *amp* „nor”, gr. *ὄμβρος* „ploaie”, v. ind. *ambu* „apă”, gall. *ambe* „râu” la un i.-e. *abnis...»

⁵ Adriana Ionescu citează inexact din Duridanov (1969, 35): „tr. *aba* „râu”, cf. let. *Abara*, *Abyla*.” În discuția autorului despre *Calabeus*, numele antic, presupus dacic, al unui râu din Dobrogea, secvența finală -*abeus* (**abai-*, *abavia) a fost raportată la numele altor râuri: let. *Abaya*, lit. *Abistà*, *Abēla*, cf. i.-e. **ab-* „apă, râu”, cf. v. irl. *ab* „râu”, lat. *amnis* (< *abnis) „id.”

⁶ Un prototip albanez-român *agwulo < i.-e. **g^h(h)* și **g(h)u*; **g^hll*, cf. mnd. *qualm* „abur, fum” (Barić, *ARS*, 107). Vezi și Pokorny, *IEW*, 471–472. [Tr.-d. **gw-* > r. -*b-*, cf. lat. *interrogāre*/**interguāre* > r. *întreba*, lat. *lingua* > r. *limbă*?! (n.n. P.B.)]

⁷ G. Meyer, *Albanische Studien*, III, 36; vezi și Pokorny, *IEW*, 316.

dintr-un „izvor” comun, neputând fi împrumuturi din albaneză în română sau din română în albaneză. 3. În ambele limbi, *b* intervocalic nu a dispărut în acest caz, fiind păstrat nealterat în română, doar în albaneză transformat ulterior în *v*.

Dacă gândim astfel, se vor exclude de la sine acele soluții care admit evoluțiile interne într-una numai dintre cele două limbi. De exemplu, ipoteza lui N. Jokl: cf. alb. *valë* „val, undă, clocot, dogoare”: bază **a-vel-(os)* sau **a-v^l-(os)* „căldură, febră”, la care E. Çabej (SE, II, 117) adaugă comparația cu alb. (reg.) *avë* „răsuflare, suflăt”, ori ipoteza lui B. Demiraj (AS, 85 și 72): cf. alb. *aft* „Duf”, „aromă, abur fin, ceață”, „Luftzug”, „curent de aer” și alb. *afsh* „Atem”, „răsuflare, suflu”⁸ < **av(ə)*, cf. rad. i.-e. **h₂eu_h1-* „wehen, blasen, hauchen”, „a sufla”, cu referire doar la limba albaneză, precum și ipoteza lui Al. Philippide (*Principii*, 1894, 33), reluată de E. Petrovici (CL, X, 2, 1965, 357): *abur* < *boare* „adierea vântului” < lat. *boreas* „vânt din nord”⁹, o evoluție explicabilă ipotetic numai pe teren românesc.

Prin urmare, ținând seama de înrudirea certă dintre r. *abur* și alb. *avull*, suntem dator să clarificăm mai întâi, originea cuvântului albanez, în contextul evoluțiilor fonetice istorice ale limbii albaneze.

Cea mai recentă contribuție în această direcție este dată de Vl. Orel (AED, 12), care reconstruiește o formă PALb. **abula*, continuând un mai vechi **ḡbh(u)lo-*¹⁰, ce ar aparține bazei i.-e. **nebh-* „umed, apă, ceață, nor”. Astfel, *abur* și alb. *avull* ar fi înrudite în plan indo-european cu lat. *nebula*¹¹ (> r. *negură*), cf. Pokorny, IEW, 315.

Vl. Orel explică în continuare modul cum s-a păstrat, pare-se *d o a r* în acest caz, *v* intervocalic albanez: „în privința lui *-v-*, acesta este reflexul procesului nefinalizat de spirantizare și de dispariție a ocluzivelor sonore intervocalice; așteptata schimbare a lui *-v-* în zero nu a avut loc deoarece acesta preceda o vocală rotunjită posterioară”¹².

Mai demult, E. Çabej arăta că: „încă din perioada preistorică și din perioada antică a albanezei, ocluzivele sonore *b*, *d*, *g* au dispărut când se aflau în poziție intervocalică. ...Fenomenul a cuprins elementele autohtone și împrumuturile grecești vechi și latine ale albanezei.” (E. Çabej, *Introducere în istoria limbii albaneze*,

⁸ Cf. alb. *afsh* „val de căldură, aburii pământului; boare; val de frig; duh, suflare, răsuflare caldă, aburi care ies din gură; duhoare, mireasmă”, *aft* „rafală de vânt”, *avër* „zăpușeală, arșiță, valuri de căldură, dar și sloiuri de gheață”, vezi și *avdos* „sloi de gheață” (Topciu–Melonashi, cf. Orel, AED, 12).

⁹ Vezi și DA, I, 586; Ciorănescu, DER, 942.

¹⁰ Un prototip asemănător fusese dat și de E. Hamp (RRL, 1975, 500): «Alb. *avull* and Skt. *abhrá* go back to IE **Nbhlo-* [*N* = nazală sonantă de tipul *m, n*], ipoteză criticată și respinsă de Vl. Orel (*l. cit.*).

¹¹ La legătura directă dintre alb. *avull* și lat. *nebula* se gândise V. Pisani (REIE, 1947, 17): lat. vg. **nebla* „negură, ceață, vapori” (cf. it. *nebbia* etc.) > alb. **njablë* (cf. alb. *shalë* „șă” < lat. *sella* „id.”). Prin separarea lui *një* (num. alb. „un, o”) ar fi rămas doar **ablë*, de unde, cu o vocală anaplastică: *abull* > r. *abur* și alb. *avull*. Pentru genul masculin, cf. it. *nuvola* și *nuvolo* „nor”.

¹² «As to *-v-*, it reflects the unfinished process of spirantization and loss of intervocalic voiced stops; the expected change of *-v-* to zero did not occur as it preceded a back rounded vowel» (Orel, AED, 12).

1997, p. 169.) În exemplificările oferite de autor cu privire la *b* intervocalic nu apar însă decât alb. *kalë* „cal” < lat. *caballus* și *djall* „demon” < *diabolus* (vezi și altele la Brâncuș, VA, 29), fără niciun exemplu de dispariție a lui *b* intervocalic autohton. Nici păstrarea lui *b* probabil protoalbanez, în *rrebe*, *rribë*, *shkabë*, ori latin, în *rrobull* „varietate de pin” < *robur* „gorun, lemn tare (de stejar etc.)” sau **robullus* (cf. REW³, 7353), nu este explicată. După regula generală dată de E. Çabej, acestea ar trebui să fie niște împrumuturi târzii din latină, cum ar fi *pëganë/ pëgërë* < *paganus*, ori cuvinte de origine slavă! etc. Înlocuirea lui *b* intervocalic, singur sau în grup consonantic, cu *v*, în câteva împrumuturi vechi din latină nu este nici măcar amintită de autorul acestei altminteri foarte valoroase introduceri în fonetica istorică a limbii albaneze.

Pe de altă parte, fără să observe acest lucru, pe parcursul dicționarului său, *Albanian Etymological Dictionary* (1998), VI. Orel contrazice atât legea fonetică enunțată de E. Çabej, cât și propria sa teorie, atribuind etimologii autohtone unor cuvinte care îl păstrează pe *b* intervocalic, anume *rrebe* „toană, capriciu” și *rrebull* „bălțat” < PALb. **raiba* (id., 379), *rribë* „furtună, vânt, cascadă, torent” < PALb. **wribā* (id., 386) etc. De asemenea, apar alte situații cu *-b-* arhaic, prin comparație cu un *-p-* latin sau un *-b-* vechi slav, în *gabonje* și *shkabë* < PALb. **gaba/ *kaba* „vultur” (id., 107, 415) etc. Văzând acestea, putem să ne întrebăm de ce *-b-* din PALb. **abula*, considerat autohton, nu putea să se fi păstrat totuși neschimbat, similar cazurilor citate.

Parcurgând corpusul de etimologii din dicționarul lui VI. Orel, confruntat și cu repertoriul împrumuturilor latine din albaneză (Cătălina Vătășescu, 1997), am constatat un fapt care nu a mai fost relevat până acum: cu excepția presupusului cuvânt autohton alb. *avull*, evoluția *-b-* > *-v-* este specifică numai unora dintre elementele latine vechi ale limbii albaneze, precum *javë* „săptămână” < *hebdomas*¹³ (Orel, AED, 158); *vgje* „pin mediteranean (negru, ~ de Alep etc.)”, cu variantele mai apropiate de etimon *vgjenjë* „idem” și *vjenjë* „cedru”, cf. *venjë* „un fel de tisă, ienupăr de Fenicia” (Çabej, SE, I, 172) < *abiëgnum*¹⁴ „de brad” (Orel, AED, 506); *rrevë* „sort, (tragere la) sorti” < *rebus*, dat.-abl. pl. al lui *res* „lucru, circumstanță”, cu *-b-* lat. intervocalic > *-v-* (Orel, AED, 381), spre deosebire de *rrebe* (v. supra), cu *-b-* protoalbanez!

Nu am întâlnit alte cuvinte albaneze cu *v* intervocalic provenit nici dintr-un *b* autohton și nici dintr-un *b* slav ori de altă origine. Alb. *rrojbe* „carthamus” pare să fie împrumutat din r. *roibă* (cf. Orel, AED, 389) sau mai curând din lat. **robia* = *rubia* (Vătășescu, 1997, 185, cu bibliografie), iar în alb. *zgjebe* < lat. *scabiēs* „râie”

¹³ Cătălina Vătășescu (1997, 130) consideră această etimologie ca fiind „îndoielnică”, probabil din cauza formei dalmate *yedma* sau a celei retoromane (obw.) *yamna* (REW³, 4090), unde *b* din lat. *hebd(o)mas* „săptămână” a dispărut în mod normal. Reducerea grupului *-bd(m)-* din *hebd(om)as* la *-b-* (> *-v-*) din alb. *javë* rămâne totuși unica ipoteză posibilă, câtă vreme nu găsim o altă soluție etimologică.

¹⁴ Etimologie citată și de Cătălina Vătășescu (1997, 159), însă precedată de „?”.

(cf. *zgaibă*), prezența *iotului* a permis, la fel ca în română, păstrarea nealterată a lui *b* latin, deoarece acesta a încetat să mai fie intervocalic¹⁵.

În consecință, ajungem la concluzia conform căreia alb. *abull* (formă dialectală ghegă învechită, practic dispărută), *avull* (cu varianta *avëll*) ar putea să fie un vechi împrumut din latină.

Revenind acum la limba română, variantele regionale, învechite sau rare ale lui *abur*: *abor*, *abore*, *abure* se încadrează perfect în tipologia variantelor unor cuvinte moștenite care au dobândit o structură fonetică asemănătoare¹⁶: *fagur*, *fagor*, **fagure** (< lat. **favulus*); **faur**, *fauor* (< lat. *faber*, *-brum*); **grangur**, *grangor*, *grangure* (< lat. *galgulus*); **graur**, *graure* (< lat. *graulus*); **laur**, *laor*, *laore*, *laure* (< lat. *laurus*); *martur*, **martor**, *martore*, *marture* (< lat. *martur*, *-em* = *martyr*); **mascur**, *mascor*, *mascru*, *mascure* (< lat. *masculus*); **taur**, *taor*, *taore*, *taure* (< lat. *taurus*); **vultur**, *vultor*, *vulture* (< lat. *vultur*, *-em*) etc., având în comun faptul că toate sunt substantive masculine, iar cu excepția lui *fagure*, toate primesc în mod normal articolul hotărât *-(u)l*, iar numai accidental, analogic, art. *-(e)le*. Această tipologie este sensibil diferită în cazul masculinelor care provin cu maximă probabilitate din substrat, de obicei terminate în *-ure* (< dac.-moes. **-ules*, cf. A. Ionescu, 1980, 501), cu art. hot. *-le*, de exemplu: **brusture**¹⁷, *brustur*, *bruscan*, *bruscălan*, *brustan*, *brostan* (cf. alb. *brushtull* „jederă”); **sâmbure**, *sâmbur*, *simbure*, *sumbur* (cf. alb. *sumbull*, *thumbull* „bumb, gămălie, nod”); **viezure**, *viezur*, *viezură*, *viezune*, *viezună*, *vierzure*, *viezire*, *viezine* (cf. alb. *vjedhullë/vjedull* „idem”). De remarcat faptul că *brushtull*, *sumbull*, *thumbull*, *vjedull* etc. sunt substantive feminine în limba albaneză standard, iar *avull*, substantiv masculin.

Originea latină pentru alb. *avull* și statutul de cuvânt moștenit pentru r. *abur* pot fi însă demonstrate cu o singură condiție: etimonul sau etimoanele latine să explice satisfăcător și congruent evoluțiile fonetice și semantice din ambele limbi.

De aceea, acceptând postulatul că *abur* este un cuvânt vechi în limbă, existent și în aromână, în ipoteza că ar fi moștenit din latină, ținând cont și de variante, forma acestuia, în latina dunăreană, putea să fi fost: ***a(b)bör**, **-em**, cf. lat. *arbōrem* > rom. *arbure* sau ***a(b)būr**, **-ōrem**, cf. lat. *rōbūr* „lemn tare (de stejar etc.)” > alb. *rrobull* „varietate de pin”, ori ***a(b)būlus**, cf. lat. *masculus* > *mascur* și alb. *mashkull* „mascul” sau ***a(b)būle-**, cf. lat. dun. ***vedzule-** și alb. *vjedhull(ë)* / *vjedull* (fem.) „viezure” < PAlb. **wedza* (Orel, AED, 510).

Împotriva variantelor **a(b)bōrem*, **a(b)būrēm*, **a(b)būle-* se ridică observația lui B.P. Hasdeu (EMR, I, 96): „articulat însă, poporul zice numai *aborul* sau

¹⁵ Cf. Florica Dimitrescu, 1967, 88 etc.

¹⁶ Vezi MDA, cf. CDDE; S. Pușcariu, DR, V, 762 și Gr. Brâncuș, SILR, I, 159.

¹⁷ G. Giuglea (1944, 112) era de părere că *brustur(e)* ar fi un singular refăcut din pl. *brusturi*, dintr-un primitiv **burst*, comparat, din cauza florilor țepoase, cu v. isl. *burst*, ags. *byrst*, ahd. *burst* „Borste” etc., toate având sensul de „ghimpe, țep, păr țepos (de perie)”. Pentru alb. *brushtull*, vezi Orel, AED, 38.

aburul, niciodată aborele sau *aburele*¹⁸.” De aceea, forma arhaică primară a lui *abur* trebuie să fi fost **a(b)bŭlus*, căreia îi corespunde perfect, din punct de vedere fonetic, varianta albaneză dialectală mai veche (ghegă) *abull*.

I.-A. Candrea (*Le consonantisme*, 63) era de părere că tratamentul grupului latin **-bb-** în română a urmat regula generală: pierzându-și primul element, ar fi trebuit să se reducă la *b* (simplu) și după aceea să dispară cu totul în poziție intervocalică. Excepțiile cu *b* păstrat: verbul *abat* «doit être considéré comme un dérivé roumain de *bat*» și nu ca moștenit din lat **abbattere*, iar la originea verbului *a abura* n-ar sta lat. **abburare*, «mais un primitif inconnu auquel se rattache aussi l'alb. *avul[l]*.»

Etimonul necunoscut invocat de Candrea nu putea să fie autohton, deoarece cuvintele autohtone intrate în latina populară dunăreană au evoluat din punct de vedere fonetic în mod asemănător cuvintelor moștenite din latină, deci, în conformitate cu teoria citată, fie că era autohton, fie că era latin, *b* din *abur* nu s-ar fi putut păstra!¹⁹ Dacă r. *abur* ar fi fost un împrumut din protoalbaneză, așa cum credeau I.-A. Candrea și, mai recent, Vl. Orel printre alții, pentru justificarea păstrării lui *b*, acest pretins împrumut vechi albanez ar fi trebuit să intre în limbă concomitent cu împrumuturile slave de tipul *babă*, *pagubă*, *slobod* etc., ceea ce iarăși nu se poate accepta, de această dată din punct de vedere cronologic, întrucât vecinătatea dintre strămoșii românilor și cei ai albanezilor a fost întreruptă tocmai prin venirea slavilor²⁰.

Cea mai plauzibilă soluție ar fi să considerăm că grupul *bb* latin s-a conservat ca un **-b-** forte, moștenit ca atare din latina dunăreană, atât în *a abate* (lat. < *abbattere* – DEX, MDA, DEXI), în *gheb* (lat. < **glibbus* < **gibbŭlus* < *gibbus* – cf. Pușcariu, LR, II, p. 94), cât și în *abur*, respectiv *a abura*.

Lucrurile s-ar simplifica și mai mult dacă am accepta, *mutatis mutandis*, părerea lui Vl. Orel din citatul de mai sus, o e x c e p ț i e a legii în sensul că trecerea lui **b** l a t i n intervocalic la **-y-** a fost i n h i b a ț ă atunci când **b** era geminat (**-bb-**), ori atunci când **b** era precedat de un **o**, cu condiția strictă să fi fost

¹⁸ Vezi și varianta rară, articulată *áburea* (DA), care s-ar putea explica prin preferința autorului (ardelean) al *Povăuirii pentru economia de câmp* (1806) pentru analogia cu fem. *mazărea*, în locul celei cu masc. *viezurele*, care necesită o silabă în plus. Este însă prea puțin probabil ca varianta *abure* să fi fost vreodată articulată fem. pl. **aburile*, în loc de *aburii* !

¹⁹ Vezi și opinia contrară (V. Frățilă, LR, 1972, 3, 250), conform căreia *Ibru*, numele unui pârâu de pe teritoriul satului Stroiești, din nordul județului Gorj, ar proveni din substratul autohton, *b* fiind păstrat la fel ca și în *abur*. În *Dicționarul topografic și statistic al României* de D. Frunzescu (1872) și în *Marele Dicționar Geografic al României* (IV, 1901) acest pârâu nu este înregistrat. În schimb apar *Ibra* și *Imbra*, numele unor ostroave ale Dunării din dreptul satului Potelu, respectiv, mai sus de Celei, în fostul jud. Romanați, *Ibrianul* – două sate în jud. Dâmbovița, *Ibrișorul* – deal în jud. Tulcea, com. Slava Rusă, *Valea Imbrului* – vale în jud. Galați, com. Pechea.

²⁰ Remarcabilă este, în acest sens, opinia lui G. Giuglea (1944, 22): Originea lor [dr. *abur* și alb. *avull*] este necunoscută, ea ar putea să fie latină, greacă sau preromanică, dar păstrarea sunetului [b] în forma românească presupune un *-bv-* *-bb-*, așadar o dezvoltare proprie numai limbii noastre. De aceea, centrul de iradiere, de răspândire al acestora, trebuie căutat în altă parte decât în domeniul albanez.

urmat n u m a i de *ŭ* (scurt), cf alb. *rróbull* < lat. *robŭr* (sau *robullus*). În aceste contexte, păstrarea lui *b* intervocalic n-ar mai constitui o anomalie, nici în română și nici în albaneză, iar alte câteva etimologii românești nesigure ar fi și ele lămurite definitiv, fără probleme, de exemplu *a aburca*, cf. *a urca*²¹ și (reg.) *scrob*⁽³⁾ „groapă cu apă”, din lat. pop. **scrōbŭs* (cl. *scrobs/ scrobis* „groapă”).

Oricum, este cert că secvența lat. *-abu-* a suferit tratamente diferite în română: **habunt*²² > *au* și *stabŭlum* > *staur*; *sabŭcus* > *soc* (cf. ar. *saŭgu*, *săuc*, *soc*, *sug*, *suug*); *habuī* > *avui* și **habutum* > *avut*; *ab-*(b)ŭricō* > *abŭrc*, față de **bŭricō* > *bŭrec* (v. și Hasdeu, EMR, I, *Addenda*); lat. (< gr.) *carabus* > *cărăb(úș)*. Păstrarea lui *-b-* în *abur* și *cărăbuș*, în contextele fonetice amintite, a fost consolidată și de necesitatea evitării omonimiei supărătoare cu *aur*, respectiv cu *cărăuș*.

În această ecuație cu un număr impresionant de mare al necunoscutelor, unele dintre ipotezele anterioare citate de I.I. Russu (ER, 245), precum lat. *vapor* (Maior, LB, 2; Diez, EWR, 359; Miklosich, AlbF, II, 69; LaurM, DLR, I, 16; Cihac, DEDR, I, 1; Meyer, EWAlb, 21), **vapulus*, *vapor* (Pascu, SR, 77 etc.) sau *ā-volo*, *-āre* [!] (Pericle Papahagi) sunt în mod cert neconvingătoare, fie din motive fonetice, fie din motive semantice, fie din amândouă în același timp. Totuși, soluțiile lui O. Densusianu: postverbal din **ab-burō*, *-īre* (*ad + burere*, refăcut din *bustum*) „a arde”, sau **abbulīre* > *a aburi* („Romania”, XXV, 130–131, cf. Pușcariu, EW, 5, și Al. Ciorănescu, DER, 28: *albŭlus* „pată albă”, cf. it. *Avolo*, REW³, 328) pot să rămână în discuție, întrucât fiecare dintre ele conține câte un sâmbure de adevăr, pentru derivare pornind de la un verb latin pronunțându-se ferm și Marius Sala (IER, 162).

Critica lui Al. Ciorănescu adusă ipotezei lui O. Densusianu: „ideea de vapori nu se potrivește cu cea de combustie” este excesivă și injustă, întrucât *aburii* sunt vaporii degajați prin fierbere, iar relația combustie – căldură (fierbere) – abur nu poate fi exclusă, din principiu, ca posibilă evoluție semantică (v. *infra*). Nici ideea că *abur* ar putea fi un deverbativ de la *a abura* sau *a aburi* nu este atât de absurdă din punct de vedere formal, dacă avem în vedere că *zăpadă* este dat de dicționarele recente ca postverbal de la *a zăpădi* sau (înv.) *turbur* „tulburare, agitație” apare în aceleași dicționare ca postverbal de la (înv.) *a turbura* < lat. **turbulare* etc.

²¹ În privința verbului *a aburca*, etimologia dată de S. Pușcariu (acceptată în DA, CADE și REW³, 606), **arboricāre*, este neverosimilă din punct de vedere semantic și prea complicată din punct de vedere fonetic. În schimb, înrudirea verbelor *a aburca* și *a urca* este evidentă, aceasta rămânând singura soluție etimologică care ar merita să fie luată în seamă: r. *a (se) aburca*, din lat. *ab-*(b)ŭricāre* (= **ōricāre*, cl. *orīrī*). Apariția lui *b-* protetic în verbul din lat. pop. **ŭricāre* (*a urca*) > **bŭricāre* (*a burica*), și apoi a prefixului *ab-* + **bŭr(ī)cāre* (*a aburca*), ar putea fi explicată prin modelul lat. *ŭrere*, *ustum*; *bustum*; (*ambustum*) *ambŭrere* > pop. **abburāre* (cf. Ciorănescu, DER, 29; REW³, 15 etc.).

²² În latina dunăreană **habunt* devenise deja **haunt* (cf. W. Meyer-Lübke, *Grammaire des langues romanes*, II, p. 300), spre deosebire de *habetis* sau *habere* care au evoluat mai ales atunci când era urmat de un *e* accentuat spre **(h)aveti(s)*, **(h)avere*, cu *v* intervocalic analogic, în toate limbile romanice, cu excepția unor variante aromâne sudice și a dialectului sard logudorez (cf. I.-A. Candrea, *Le consonantisme*, 5; M. Sala, *Contributions*, 149, 159–160, 208; REW³, 3958).

Propunerea lui Al. Ciorănescu: adj. lat. *albūlus* „alburii, albicios, alb”, substantivat, cu înțelesul transferat asupra unui suport material: „ceva alburii, albicios” este suficient de adecvată, ținând seama de faptul că aburii din apa clocotită, norișorul de aburi din respirație și ceața mai rară au într-adevăr acea culoare alburie care a determinat, în nordul Europei, apropierea de sens primitivă dintre *răsufflare* și *abur*. Adj. lat. *albūlus*, *-a* are ca urmași romanici, de exemplu, adj. it. (*acque*) *álbule* „(ape) albicioase”, dar mai ales substantive: it. *álbula* „cataractă la câini”, care l-a înlocuit pe lat. *albūgō* „albeață la ochi”; *aquálbura* „apă de izvor” etc., dar și formele disimilate: it. *avolo* și *avola*, fr. *ablette*, un pește alb numit *ablișoară*, *ablișoară* sau *obleș*, etc. (REW³, 328 și LEI, I, 1508–1511). Este interesant faptul că în familia lui *albus* singurul caz de disimilare totală a sunetului *l* din grupul *lb* a avut loc tocmai în adjectivul substantivat *albūlus*, *albūla*, devenit fie **ab(u)la* > **a b l a* > fr. *able(tte)* și r. **ablă* > *abl-ișoară* (cf. Pușcariu, DR, III, 826), cu primul *u* sincopat, fie **a b ũ l u s* (vezi REW³, 328. 2.), cu același *u n e s i n c o p a t*, atunci când numele culorii alburii a fost transferat posesorului culorii respective. Și mai interesant este detaliul că ambele evoluții fonetice au avut loc și în română (dacă la feminin nu este vorba totuși de o simplă metateză: *ablișoară* > *ablișoară*). Disimilarea a avut loc în ciuda faptului că grupul *-lb-* este păstrat în toate celelalte cazuri, cu excepția lui *searbăd* „palid” < **exalbidus*, fiind întărit și de evoluția lat. *-lv-* > *-lb-* (v. *albie*, cf. lat. *alveus* etc.).

Problema cea mai dificilă din punct de vedere semantic și fonetic este aceea a neîncrederii generale într-un lat. pop. **a(l)būlus*, cu sensul inițial de „(abur) alburii”, despre care se crede că nu ar fi putut exista, chiar dacă grupul lat. *-lb-* ar fi fost redus la *-(b)b-*, trecând prin etapa intermediară *-yb-*. Pentru a confirma disimilarea grupului lat. *-lb-* și păstrarea lui *b* intervocalic, dar mai ales pentru a face mai probabilă evoluția semantică de la ceva „alburii” la „aburul” provenit din fierbere este necesară ipoteza contaminării lui *albūlus/ *aubūlus*²³ „norișorul alburii provenit din respirație, vizibil în aerul rece” cu deverbativul **abbūllus*²⁴ „aburul fierbinte ieșit din apa clocotită” < lat. pop. **ab-bullāre* (despre apa fiartă care dă în clocot) „a scoate aburi fierbinți” < lat. *bullāre/ bullīre* „a clocoti, a fierbe în clocot” (cf. alb. *avulloj* (5) „a scoate aburi”). Prin influența verbului *bullāre* (cu prefixul **ab-*), se pot explica, în plus, sensurile „val de căldură; dogoare, dogoreală” ale alb. *avull* și, parțial, sensul popular de „a dogori” al verbului r. *a aburi*.

Obținută prin simplificarea grupului *-lb-* din *albulus* și a lui *-ll-* din **abbullus*, din cele două cuvinte intrate în coliziune, forma arhetipală **á(b)bulus*

²³ Cf. r. reg. *aubu* = *alb(u)* – Marius Sala, *Contributions*, 31.

²⁴ Citez câteva exemple de substantive postverbale latine, pentru comparație (cf. Ernout–Meillet): *ambulō* „umbliu” – *fūn-ambulō* „dansator pe funie”, *coquō* „gătesc” – *coquus* „bucătar”, *currō* „alerg” – *currus* „car”, *dō* „dau” – *dōs* „zestre”, *genō* „nasc” – *genus* „obârșie, neam”, *mergō* „scufund, plonjez” – *mergus* „cufundar”, *prōmō* „scot ceva din ceva” – *prōmus* „(sclavul care scoate vinul din amfore/ sulurile din bibliotecă), chelar, custode”, *sonō* „sun” – *sonus* „sunet”, *titillō* „gădil” – *titillus* „gădilare”, *vellō* „smulg, tund” – *vellus* „lână tunsă, smoc”, *volō* „(eu) zbor” – **volus* „zbor” etc.

ar fi dobândit astfel sensul general păstrat până în prezent, cel de vapori de apă, albicioși, calzi, dar nu neapărat fierbinți. Practic, lat. *albulus* l-ar fi „absorbit” pe **abullus*, din contopirea lor două rezultând evoluția fonetică: *-lb- (-ub-)* + *-bb- > -bb-* și schimbarea desinenței *'-ullus > suf. '-ulus*²⁵, cu păstrarea accentului tonic pe *a* inițial.

Ipoteza astfel formulată poate părea nejustificată din cauza faptului că verbul reconstruit **ab-bullāre* nu s-a păstrat nemodificat nicăieri în limbile și dialectele romanice, motiv pentru care nici nu putea fi înregistrat în REW³, chiar dacă W. Meyer-Lübke ar fi avut în vedere o asemenea formă romanică.

Realitatea existenței variantelor prefixate din latina populară **ab-bullāre/ *ab-bullīre* „a fierbe în clocote scoțând aburi”, care au preluat și înțelesul verbului *ēbullīre* „a da pe dinafară (despre apa care fierbe)” sau pe cel al verbului *bullāre* „a clocoti” este c o n f i r m a t ă, totuși, de sensurile divergente ale lat. pop. **abburāre* „a arde, a pârlî, a pârljoli” (cf. lat. cl. *ambūrēre* „a arde jur împrejur, a arde pe jumătate, a pârlî”), deoarece în REW³, nr. 15, s.v. **abburāre*, apar unele forme romanice care au o altă semnificație decât „verbrennen”, anume it. dial. (Subiaco, Romagna) *abburare* „a da pe dinafară” (despre apa care fierbe în clocot într-o oală cu capac) sau wallon. (Liège/ Lüttich) [scris fonetic:] *a b u r* „a clocoti” (REW³, 1389) [*aboûre* „jaillir à gros bouillons, déborder”, VLW, 63; Haust, DL, 5].

Relația semantică dintre combustie și fierberea apei în clocote a condus astfel la contaminarea din latina târzie dintre lat. *ēbullīre*, lat. pop. **ab-bullāre/ *ab-bullīre* și **abburare*, având ca reflexe romanice occidentale: sp. *aburar* „a arde (complet)”, galiz. *aburar* „a pârljoli”; v. prov. *abrà* „a aprinde, a ațâța, a arde (rufe, cu fierul de călcat)”; wallon. (Lüttich/ Liège) *abur* [*aboûre*] (cf. lat. *ēbullīre*) „a clocoti, a da pe dinafară (despre apa care fierbe)”; fr.-prov. (Lyon) *abüró* „a resimți o durere”; it. dial. *abburare* „a se pârlî la soare” (tosc. „a pârlî, a arde rufe”; cors. „a se pârlî la foc, a se arde la soare”); it. dial. (Subiaco, Romagna) *abburare* (cf. lat. *ēbullīre*) „a da pe dinafară (despre apa care fierbe)”; gîgl. *abburá* „a se înroși, a se învăpăia”; nap. *abburrá* „a lăsa pete ruginii, pe rufe, la călcat”; friul. *zborá* „a face aburi” < lat. pop. **exburāre* (< *exūrēre* + **abburāre* + **abullāre*) și nu din *boreas* – REW³, 1219.

Din punct de vedere semantic, putem observa că albaneza păstrează mai bine decât româna sensurile de bază ale verbului latin popular **abburare* „a arde, a pârlî, a pârljoli”, dacă avem în vedere înțelesurile exclusiv albaneze ale substantivului *avull*: „dogoare, dogoreală”; „opărire, boală a unor arbori, manifestată prin veștejirea frunzelor și putrezirea rădăcinilor (atunci când după o ploaie urmează o căldură excesivă)”; cf. *marr një avull pranë sobës* „mă încălzesc (puțin) la sobă”; *më hipën një avull* „mă ia cu cald”; *flet me avull* „vorbește cu înflăcărare”; apoi ale adjectivului *avull* „fierbinte, foarte încălzit” și ale verbului *avulloj*, refl. *avullohem*: (reg.) „a deșteleni prin ardere”, „a se încălzi/dezmoți (puțin) la foc”, cf. *më*

²⁵ Vezi și lat. pop. **termulus* (> r. *țarm(ur)*), înlocuind lat. cl. *terminus* (DLR, s.v.) etc.

avullon koka (lit.) „îmi arde/ clocotește capul” = „nu știu unde îmi este capul (de atâtea griji/ necazuri)”, cf. Topciu–Melonashi, DA-R; *iu avullua gjaku* „îi fierbe [clocotește!] sângele (de mare supărare, de ură [de mânie])”, ap. Brâncuș, *Concordanțe*, 155; etc.

Cu toate acestea, în forma sa actuală, verbul alb. **avulloj** are înfățișarea unui derivat pe teren albanez din *avull* (< lat. **a(b)bulus*), deoarece lat. **ab-bullāre* ar fi avut mai probabil, prin derivare directă, reflexul alb. **abuļoj/ *avuloj*, iar lat. **abburāre*, alb. **aburoj/ *avurroj*, forme inexistente. Pentru a explica apariția sensurilor secundare pe care le-am citat, ale verbului alb. *avulloj/ avullohem*, singura soluție ar fi să admitem că a avut loc, cu vădită necesitate, o contaminare semantică inițială între prototipul latin **a(b)bulare* „a scoate aburi” (care stă la baza alb. *avulloj* pe baza unei potențialități permanente a derivării verbale) și cele două forme romanice, **abullāre* și **abburāre*, care, în exclusivitate, aveau sensurile de „a clocoti”, respectiv de „a arde, a pârjoli”.

Tot astfel pot fi explicate sensurile secundare ale verbului r. (*a*) **abura**²⁶ (ind. pr. 3 sg. și: *abură*) care, pe lângă „a scoate aburi, a exala, a adia (despre vânt), mai înseamnă și a (se) **îmbujora**, a (se) **rumeni (la foc**, în cuptor, despre friptură)” sau sensul secundar al verbului (*a*) **aburi**: „a sufla” și „a **dogori**” în același timp, cf. Hasdeu, EMR, I, 105: *Ș-un vânt cald ce-o aburit / Florile le-au oborit* (Pompiliu, Sibiu); *Dincotro [vântul] aburește / Tot mă arde, mă pârlește...* (com. Gârcina, Neamț).

O problemă nerezolvată până acum este aceea a identificării originii celui de al doilea sens românesc al lui *abur*, cel de suflare, suflu, răsuflare sau suflet, asupra căruia B.P. Hasdeu insistă în mod special, cu deplină justificare, în EMR, I, 96–102.

Limba populară abundă în exemple de utilizare a acestui al doilea sens, care aparține și verbelor *a abura* și *a aburi* (după Hasdeu, EMR, I, 97 și urm.): *Fugi deochi fierbinte, / Că te-ajung aborii de părinte* (descântec din Orlat, Sibiu) [*abori* = suflare (peste cap) împotriva deochiului]; *acela n-are suflet ca oamenii, ci numai abor ca câinii* (com. Cugieru, Transilvania); *aburul dobitocului, muritor și nemică întorcător* (Cantemir, *Divanul lumii* A.I.R. II, 128); *Îndată pornirăm / Și venirăm /*

²⁶ Dacă în dacoromână verbul *a abura* are și înțelesul de „a adia (despre vânt)”, explicabil prin sensul de „suflare” al lui *abur*, trebuie să semnalez faptul că originile altor sensuri locale ale lui *a abura*, de exemplu *a dormi aburat*² „a dormi buștean” (*Glosar dialectal. Ottenia*, 1967, p. 1) sau, în aromână, *aburedzū*, *aburare*: 2. „a șopti” și 3. a(-și) aminti” (Papahagi, DDA, 100) au rămas deocamdată insuficient explicate.

În legătură cu verbul *a abura*, prezența radicalului *-bur-* ar putea să fie relevantă pentru alte câteva verbe moștenite, evidențiindu-se astfel similitudinile și posibilele relații etimologice dintre *a abura*, *a bolbura* și *a volbura*. Verbul *a bolbura* (cu var. *bolbora*, *bolborăi*, *bulbura*) „a bolborosi” și „a se agita, a face zgomot” este în mod cert o formație expresivă moștenită, probabil din lat. pop. **volbulāre/ *bolbulare/ *bolbolāre*, și acestea din lat. *(*)volvola / *volvula* „vârtej, *agitație”, sub influența semantică a lat. *bullāre* „a clocoti, a bolborosi”. Alternanța *bo-/bu-* ~ *vo-* poate fi comparată cu lat. *bulbus/ volvus* „bulb” (< gr.). (Vezi și CDDE, 785; REW, 1386, 1388; Vătășescu, 1999, p. 175 etc.)

pe fața pământului, / Pe *aburii* vântului (com. Doamna, j. Neamț). Cf. *aburel* [suflare, adiere] de vânt; cf. *abureală* „vânt de miazăzi sau borilă” (com. Găiceana, Tecuci).

Sensul de „răsuflare, suflet sau duh” este și el prezent la Dosoftei, *Psaltirea în versuri*, 1673, Ps. 134. 17 (ap. Hasdeu, EMR, I, 97): *Urechi au și nu pot s-audză*, / Nice *aburii* nu le iaste-n budză, comparat de Hasdeu cu Silvestru, 1651: *nici iaste răsuflare în rostul lor*; cu Coresi, 1577: *nece iaste suflet în rostul lor*; cu Arsenie de la Bisericiani (ms., cca 1650): *nice iaste suflare întru gurile lor*; la care mai adăugăm noi *Psaltirea Hurmuzaki* (115^f/23): *nece amu e aburii în rrostul lor*; *Psalt. Sch.* (221^f, 134.17): *nece iaste duhu în rostul lor*; *Biblia*, 1975: *Că nu este duh în gura lor*; Cornilescu, 1931: *nici nu este vreo răsuflare în gura lor* și *Psalmii*, 1993: *și nu este suflare în gura lor* (slav.: НИШВ ЁСТЬ ДХА ОУСТАХЪ НИХЪ; lat.: *neque enim est spiritus in ore ipsorum*).

În textul încă insuficient valorificat al *Psaltirii Hurmuzaki* (v. ed. 2005), *abur* este de cele mai multe ori sinonim cu *duh*, care nu înseamnă doar „suflare” sau „suflet” ci și „duhul dumnezeiesc (Sfântul Duh)” în sens teologic creștin, așa cum apare el în *Psalmi*. Fiind un aspect prea puțin relevat până acum, consider că este necesară prezentarea tuturor contextelor în care *abur* este folosit cu sensul predominant din PH, cel de *duh*, traducând slav. ДХЪ, ДЪХНОВѢННІЕ (ДХА), ДХЪ БЪРЕНЪ, lat. *spiritus, spiritus procellarum*.

Ps. 118. 131. – slv. ѿ ВЪВЛЪКОХЪ ДХЪ, lat. & attraxi spiritum: PH, 107^v/24 – și trașu *abur*... PS, 207^f (263. 5–6) și C, 1577, 243^f (521) – și traș *duh*... Dosoftei, Ps. v. – și-am tras *suflet*... *Biblia*, 1914 – și am tras *duh*... *Biblia*, 1975 – și am aflat... Cornilescu, 1931 – și am *suspinat*... *Psalmii*, 1993 – și am *sorbit*...

Din Ps. 103. 31. – slv. ПКАШИ ДХЪ СВОИ, lat. *Emittes spiritum tuum*: PH, 87^v/6 – Trimite-veri *aburul* lor... PS, 170^f (217. 1-2) și C, 1577, 201^f (435) – Tremeti *duhul* tău... Dosoftei, Ps. v. – *Duhul* tău când li-i trimite... *Biblia*, 1975 – Trimite-vei *Duhul* Tău... Cornilescu, 1931 – Trimiți *Duhul* Tău... *Psalmii*, 1993 – De vei trimite *duhul* tău...

În *Psaltirea Hurmuzaki*, de asemenea, *aburul* poate fi sufletul și credința omului în Dumnezeu, ca în Ps. 141. 4. – slv. ѿГДА ѿЦАДЛШЕ ѿ МЕНЕ ДХЪ МОИ, lat. *In deficiendo ex me spiritum meum*: PH, 119^v/24 – Cându se cumplia de la menre *aburul* meu... PS, 230^f (294. 8-9) – Cându periia de la mere *sufletul* meu... C, 1577, 270^v (578) – Când periia de la mine *sufletul* meu... Dosoftei, P.v. – Pentru greu ce mi se strânge pregiur *suflet*, de mă stânge... *Biblia*, 1975 – Când lipsea dintru mine *duhul* meu... Cornilescu, 1931 – Când *duhul* meu era copleșit în mine... *Psalmii*, 1993 – Și de slăbește în mine *duhul* meu... Sau ca în Ps. 142. 7. – slv. СКРО ОУСЛЫШИ МА ГН СКОУЧАСА ДХЪ МОИ, lat. *Velociter exaudi me, Domine: defecit spiritus meus*: PH, 120^v/11 – Currundu *audzi-me*, Doamne, cumpli-*(se)* *aburul* meu... PS,

231^v (296. 4-6) – *Curundu me ascultă, Doamne, cumpli-se sufletul meu...* C, 1577, 272^f (581) – *...cumpli-se duhul meu...* Dosoftei, P.v. – *De sârg să mi-audz Dumnezău svinte /Din suflet săc mișea rugăminte...* Biblia, 1914 – *Degrab auzi-mă Doamne, slăbit-a duhul mie.* Biblia, 1975 – *Degrab auzi-mă Doamne, că a slăbit duhul meu...* Cornilescu, 1931 – *Doamne grăbește-te, răspunde-mi! Mi se topește duhul:...* Psalmii, 1993 – *Degrab' auzi-mă Doamne; s-a istovit sufletul meu...*

Desigur, *aburul* are în *Psaltirea Hurmuzaki*, uneori, și sensul teologic al suflării divine sau al vântului dumnezeiesc, de exemplu în Ps. 147. 7. (Psalt. Sch: 147. 8.) – slv. ДЪХНЕТЬ ДЪХЪ ЕГО, lat. *flabit spiritus ejus*: PH, 124^f/11 – *sufla-va aburul lui...* PS, 238^v, (305. 6-7) și C, 1577, 280^f (597) sau Biblia, 1914/ 1975 – *sufla-va Duhul Lui...* Cornilescu, 1931 – *face să sufle vântul Său...* Psalmii, 1993 – *stârnește vântul...* Sau în Ps. 17. 18. – slv. Ѡ ЗАПРѢЩЕНІА ТВОЕГО ГН. Ѡ ДЪХНОВѢНІА ДЪХА ГНАВА ТВОЕГО; lat. *Ab increpatione tua, Domine, ab inspiratione spiritus irae tuae*: PH, 12^f/19 – *de cunțiiământul tău, Doamne, și de aburul duhului mâniei tale.* PS, 23^v /24^f (26. 6-8.) – *de zepretitul tău, Doamne, de suflară duhului mâniei tale.* C. 1577, 26^f/5-11 (85) – *de zăpretitul tău, Doamne, de suflarea duhului mâniei tale.* Dosoftei, P.v. – *De îngrozătură și de grea-nfocare/ Ce-a să slobodzască Domnul cu suflare.* Biblia, 1975 – *De certarea Ta Doamne, de suflarea Duhului mâniei Tale.* Cornilescu, 1931 – *la mustrarea Ta, Doamne, prin vuietul suflării nărilor Tale.* Psalmii, 1993 – *de mustrarea ta, Doamne, de vișorul suflării nărilor tale...*

Tot în *Psaltirea Hurmuzaki*, *aburul* poate avea sensul exclusiv material de „bătaie a vântului/ vânt puternic”, cf. slav. ...СНѢГЪ. ГОЛОТЪ И ДЪХЪ ВЪРЕНЪ²⁷, lat. ...*nix, glacies, spiritus procellarum*, anume în Ps. 148. 8: PH, 124^v/3 – *Focul, grindirea, neaoa, bruma, abur de vicol...* PS, 239^f-239^v (306. 8-9) – *Focul, grindirea, neoa, sturii și duhă répede...* C, 1577, 281^f (599) – *Focul, grindinea, zăpada, ghețile și duh reapede...* Dosoftei, P.v. – *Omeții și ghețile și vântul...* Biblia, 1914 – *Focul, grindina, zăpada, gheața, duhul cel de vișor...* Biblia, 1975 – *Focul, grindina, zăpada, gheața, vișorul...* Cornilescu, 1931 – *foc și grindină, zăpadă și abur, vânt al furtunii...* Psalmii, 1993 – *Focul, grindina, neaua, ceața, suflarea vijeliei...*

În limba veche întâlnim sensurile de „suflare, răsuflare, duh” ale lui *abur* transmise și diminutivului *aburel*, de exemplu la Dosoftei (1683, f. 86, ap. Hasdeu, EMR, I, 103): *...priimițu roaâ a Duhului svântu, roâ înfocată, roaâ nu umădă și cu aburelă de vântu pemintescă, ce roaâ înfocată cu aburelă Dumnezăescă ce suflă cu focu, nu cu focu de cesta ce arde și veștedziaște, ce cu focu luminători și întrămători...*

În consecință, sensul de bază al cuvântului *abur* din *Psaltirea Hurmuzaki* este cel de „suflare”, „suflu”, „răsuflare”²⁸, în cartea *Psalmilor* lipsind conotația materială a

²⁷ Citatele slavone au fost reproduse după ediția din 1976 a *Psaltirii slavo-române*, tipărită de diaconul Coresi în 1577.

²⁸ Cuvintele *răsuflare* și *suflare* nu apar deloc în indicele de cuvinte al *Psaltirii Hurmuzaki*.

vaporilor de apă. *Abur* este însă permanent s i n o n i m cu *duh* în toate sensurile exemplificate:

„**suflare**” – *abur* în *rrostul lor* (PH, 115^v/23, Ps. 134.17) vs. *duhul a rrostului a lui* (PH, 26^v/21, Ps. 32.6), cf. *duhul gurii lui* (Biblia, 1975) sau *suflarea gurii lui* (Cornilescu, 1931);

„**duhul dumnezeiesc**” – *Trimite-veri aburul lor* (PH, 87^v/6, Ps. 103.31), cf. *Trimite-vei Duhul Tău* (Biblia, 1975) vs. *Duhul sfântu al tău nu-l lua de la menre* (PH, 43^v/4, Ps. 50.13);

„**suflet** (al omului credincios)” – *Cându se cumpliia de la menre aburul mieu* (PH, 119^v/24, Ps. 141.4), cf. *Când lipsea dintru mine duhul meu* (Biblia 1975) sau *S-a istovit sufletul meu* (Psalmii, 1993) vs. *Nece încredzu cu Dumnedzău duhul său* (PH, 65^v/10, Ps. 77.8), cf. *nu și-a încredințat lui Dumnezeu duhul său* (Biblia, 1975);

„**vânt puternic**” – *abur de vicol* (PH, 124^v/3, Ps. 148.8), cf. *vânt al furtunii* (Cornilescu, 1931) vs. *duh de vihor*²⁹ (PH, 8^v/1, Ps. 10.6) și *duhul vihorului* (PH, 40^v/2, Ps. 47.8) etc.

Întrucât manuscrisul *Psaltirii Hurmuzaki* pare să fi fost copiat de o singură persoană, e necesar să știm de ce slavonul ДУХЪ БОГЪЕНЪ (lat. *spiritus procellarum*) „vânt de furtună” a fost tradus de două ori la începutul *Psaltirii* prin *duh de vihor*, iar la sfârșitul ei prin *abur de vicol*, fiind greu de crezut că cele două sintagme pot coexista firesc în graiul aceluiași vorbitor.

Explicația noastră pornește de la concluziile studiului *Filiația Psaltirilor românești din secolul al XVI-lea*, de Alexandru Mareș, în legătură cu traducerea și copierea *Psaltirii Hurmuzaki* (1982, p. 227–228): copistul a utilizat un izvod slavon cu o traducere românească intercalată între rânduri, pe care a prelucrat-o în grabă și neatent, comparând-o și cu o altă versiune slavonă, puțin diferită, dovadă fiind cuvintele slavone intercalate din greșeală în text. Scribul nu era un simplu copist, el prelucra sursele sale, având ambiția de a interveni cu soluții proprii în traducerea copiată. Ținem seama totodată și de opinia lui Ion Gheție privind localizarea traducerii *Psalmilor*, rezumate în *Studiul filologic* al ediției din 2005 (p. 20–21): «originalul *Psaltirii Hurmuzaki* provine din colțul sud-vestic al țării (Banat–Hunedoara), fiind copiat apoi în Moldova³⁰. Existența unui intermediar nord-ardelenesc rămâne incertă...»

²⁹ Compară cu traduceri mai servile din slavonă: ДУХЪ БОГЪЕНЪ – *duhū bure* sau *duhulū buriei* (*Psaltirea Scheiană*, p. 17/6, f. 15^v; p. 91/4, f. 75^v), ori *duh cu bură* (Coresi, *Psaltirea slavoromână*, 1577, p. 66, f. 16^v).

³⁰ Vezi însă Andrei Avram (1990, 135–136): «Așadar constatarea că în PH apar de regulă grafii de tipul ДУХЪ (ДУХЪ) și că, în epoca în care se poate presupune că a fost tradus și copiat acest text, în documentele slavone redactate în Moldova apar numai grafii de tipul ДУЪ pledează în favoarea părerii că rotacismul din PH este o particularitate provenită dintr-un grai vorbit în Maramureș sau într-o regiune apropiată din nordul Transilvaniei, nu dintr-un grai vorbit în nordul Moldovei».

La începutul *Psaltirii Hurmuzaki* întâlnim un prim strat de limbă, care utilizează consecvent formele *duh* (f. 8^r, 26^v, 40^v, 43^v, 65^v), *duh de vihor* (f. 8^r, 40^v), *den sămânță în sămânță* „din neam în neam” (f. 6^v, 68^r, 72^r, 82^v, 106^r). Cam de la mijlocul manuscrisului (cu aproximație, de la *Psalmul* 79) începe să apară un strat de limbă parțial diferit, cu mai multe arhaisme, caracterizat de exemplu prin *abur* „suflare, duh” (f. 87^v, 115^r, 119^v), *abur de vicol* „vânt de furtună” (f. 124^v), *i-voru* „vor merge” (f. 69^v, 71^v) și *voiu i*³¹ „voi merge” (f. 73^r, 117^v, 120^v), *pre gintul gintului/ ginturelor* „din neam în neam” (f. 76^v, 84^r, 84^v, 91^v, 115^r, 122^r, 123^r) etc.

Ținând seama de varianta: *pre sămânța sămânțelor vestim hvala*³² [„lauda”] *ta* (68^r/13), putem aprecia cu certitudine că primul strat de limbă aparține graiului bănățean-hunedorean. Cu aceeași certitudine, putem spune despre sintagma *pre gintul ginturelor* că nu putea circula simultan cu varianta sinonimă *den sămânță în sămânță*, tot acolo, în aceeași zonă, Banat – Hunedoara.

Cel de al doilea strat de limbă, care se suprapune la un moment dat peste primul, f ă r ă să-l înlocuiască integral, nu poate fi localizat cu precizie, dar este evident că aparține ariei nordice³³. Tot ce putem spune, având în vedere sinonimia discontinuă cronologic și geografic dintre *sămânță*, *gintu* și *neam*, este că stratul nordic al *Psaltirii Hurmuzaki* poate fi recunoscut cu ușurință și pe tot parcursul manuscrisului *Psaltirii Scheiene*, dovadă fiind contextele în care, în locul variantei inițiale din PH: *den sămânță în sămânță* (vezi f. 6^v, 68^r, 72^r, 82^v), în PS figurează de la început: *din gintu în gintu* (p. 14/12 – f. 13^v, p. 175/7 – f. 138^r, p. 205/10 – f. 162^r), iar numai spre sfârșit (cf. PH, 106^r): *în neamu și neamu* (PS, p. 258/17 – f. 203^v).

Aceste fapte certe vin să întărească cea de a doua ipoteză a lui Ion Gheție (PH, 2005, 21), conform căreia *Psaltirea Hurmuzaki* derivă din traducerea intercalată în izvodul de proveniență bănățeană, probabil uzat³⁴, care a suferit la un

³¹ Verbul defectiv arhaic *i* < lat. *īre* „a merge” (traducerea sl. *iti* „id.”), în afară de *voiu i* din PH (cf. sp. *voy a irme* „mă voi duce”), s-a mai păstrat doar în *Psaltirea Scheiană* (p. 328/17) sub forma *imu* pers. 1. pl. pr. ind. (cf. pg. *imus*), apoi în istr. *yid* pers. 2 pl. pr. ind. (REW³, 4545), cf. pg. *ides*, și în imp.: (*Murgu*,) *i!* din aromână (Papahagi, DDA, 670); posibil și în dr. (*calule di!* < i repetat, cu *d* protetic, cf. *alb – dalb* (v. Pușcariu, LR, II, 387); cf. fr. *va-t-il?*, *y a-t-il?*. (Vezi și bg. *di!* „idem”.)

³² Reg. (Banat) *hvala* < srb. *hvala* „laudă”, cf. r. *fală*.

³³ Arhaismul *gintu* „neam, generație” (< lat. *gens* și *genitus*) a mai supraviețuit în *Codicele Voronețean* (15^v/7, cf. *ibid.*: *neamure* 54^r/5, 55^r/9) și în *Codex Sturdzanus: Cuvântu de îmblare pe la munci (Apocalipsul Maicii Domnului)*, f. 17^v/5,10, 35^v/5; *Cugetări în ora morții*, f. 37/8, 38^v/14 (v. și Chivu, 1993, CS, p. 101–102). Ținând seama de localizarea copiilor păstrate, O. Densusianu specifică (ILR, II, 313) că: *gint, i* [vb.] și alte câteva [...] «nu le întâlnim decât în texte care provin din regiunile nordice, așa încât acolo putem fixa ultima lor etapă de circulație.» De aceeași părere sunt Florica Dimitrescu (1964, 547) și Alexandru Mareș, care, recent, îl include pe *gint* printre „alte elemente lexicale nordice” (2006, 35). Această opinie general acceptată se coroborează parțial și cu faptul că *vicol* „viscol”, din sintagma *abur de vicol* (PH, 124^v/3), este un cuvânt care aparține în mod cert ariei nordice.

³⁴ Pentru ca un preot să scrie o nouă copie a *Psaltirii*, vechiul manuscris trebuia să fie ori deteriorat, ori prea incomod la citire (în cazul traducerii românești intercalate între rândurile originalului slavon), ori împrumutat pe termen scurt. Copierea manuscriselor se putea face și în afara centrelor mănăstirești (vezi cazul popii Grigorie din Măhaci, semnatarul unora dintre copiile incluse în *Codex Sturdzanus*).

moment dat³⁵ unele modificări prin folosirea versiunii care conținea un neîndoielnic strat de limbă nordic³⁶ [probabil maramureșean, *n.n. P.B.*], din care descinde în primul rând *Psaltirea Scheiană*. Este puțin probabil ca exemplele *i-vor*, *gintu* și chiar *abur* „duh” să se datoreze exclusiv intervenției permanente a copistului în traducere, întrucât nu vedem motivul pentru care acesta ar fi devenit brusc conștient, abia pe la jumătatea manuscrisului, că traducerea din izvod nu se mai potrivea cu propriul său grai.

Existența celei de a doua versiuni românești, pe care n-o putem denumi decât nordică, poate fi dovedită prin consecvența cu care apare cuvântul *gint* în *Psaltirea Scheiană*, în aceleași contexte cu *sămânță* și *gint* din *Psaltirea Hurmuzaki*, în timp ce în celelalte *Psaltiri* din secolul al XVI-lea întâlnim în aceleași locuri doar *neam* sau *rudă*, iar mai târziu, la Dosoftei, și *rod* (toate sinonimele traducând pe sl. *рѡдъ*). Este foarte probabil ca această versiune cu un limbaj arhaic, posibil intercalată și ea între rândurile unui vechi manuscris slavon, să mai fi fost folosită ulterior (direct sau printr-un izvod intermediar) la copierea *Psaltirii Scheiene*, după care s-ar fi pierdut.

Deși nu avem date suficiente pentru a stabili cu maximă certitudine care a fost situația reală, cred că perfecta sinonimie dintre *abur* și *duh*, atestată doar în *Psaltirea Hurmuzaki*, cel mai vechi text literar românesc păstrat până la noi, va trebui să fie explicată nu numai în plan diatopic, dar și, într-o oarecare măsură, în cel diacronic.

În limba albaneză, prin contrast, cel de al doilea sens românesc al lui *abur*, cel de „suflare, suflu, răsuflare” sau „suflet” poate fi întâlnit doar izolat, pare-se numai în expresia *ia mori avullin dikujt* „i-a scos sufletul cuiva” (lit.: „i-a luat *aburul* cuiva”), în timp ce echivalentele lui *abur* cu sensul (2): alb. (reg.) *avë* „răsuflare, sufler”, *afsh* (2) „duh, suflare, răsuflare caldă, aburi care ies din gură; duhoare, mireasmă” și *aft* „rafală de vânt” sunt autohtone în albaneză și pot fi raportate fără dificultăți la rad. i.-e. **ue-*, **aue-* „a sufla, a bate vântul” (cf. Orel, AED, 2; vezi și Hasdeu, EMR, I, 101), o raportare însă greu de admis, mai ales din punct de vedere fonetic, în privința lui *abur*. În consecință, originea *p r e r o m a n ă* a celui de al doilea sens al lui *abur* nu poate fi demonstrată prin comparația cu alb. *afsh*, *aft* sau (reg.) *avë*, care în albaneză au o origine autohtonă.

Pe de altă parte, nici măcar dacă am încerca să reconstruim, cu respectarea strictă a legilor foneticii istorice i.-e., un strămoș autohton al cuvântului *abur*, alăturând (artificial și total neverosimil!) radicalele i.-e. **ab-* „apă, râu”, cf. v. irl. *ab* „râu”, *Avon* (râu în Anglia) și **bher-* „a clocoti etc.”, respectiv. i.-e. **bhuro-*

³⁵ Utilizarea celei de a doua versiuni românești pare să înceapă cu aproximație de la f. 68^f, ținând seama de locul unde apar în manuscris cuvintele și sintagmele nordice, arhaice, exemplificate mai sus.

³⁶ În același strat de limbă al *Psaltirii Hurmuzaki* se includ arhaismele *a se înarreta* (119^v/1), *a prevence* (112^v/10) și *a scurrima* (80^v/22), care nu se mai regăsesc în niciun alt text românesc ulterior.

(WP, II, 167, 191), cf. v. ind. *bhurāti* „se mișcă (brusc), fierbe”, sau i.-e. **ab-* „apă” și **bholo-* „ceață, pâclă, abur etc.” cf. leton. *buls, bula* „ceață înăbușitoare, aer încărcat cu aburi, negură, pâclă etc.” (cf. Pokorny, IEW, 162, 132), tot n-am putea dovedi existența sensului etimologic de „(ră)suflare” al lui *abur*.

Singura concesie ce s-ar putea face ipotezei originii autohtone a lui *abur*, ar fi să presupunem că în limba daco-moesică ar fi existat totuși acel cuvânt reconstruit de Lucia Wald și Dan Slușanschi (ILIE, 114, cf. B.P. Hasdeu, EMR, I, 101): **awolo* „suflare” care, deși nu s-a păstrat sub forma așteptată: **áor* (de la i.-e. **a₁-ol-* nu se ajunge la tr.-dac./il. **ab-ulo*³⁷ și apoi la r. *ab-ur!*), în timpul bilingvismului latin daco-get ar fi putut să-și transfere sensul său principal paronimului latin *a(l)būlus* „(ceva) alburii” → „(aburii) alburii ai **răsuflării**”, motivând astfel mai puternic evoluția semantică a acestuia în contaminarea cu postverbalul **abbūllus*, de la verbul lat. **ab-bullāre* „a scoate aburi prin fierbere”, precum și evoluția fonetică *'ullus* > *'ulus*, tratată ca o schimbare de sufix, probabil în urma unei false analize.

În consecință, sensul de „suflare” al lui *abur* este datorat, foarte probabil, c o n t a m i n ă r i i cu presupusul cuvânt d a c o - m o e s i c **awolo*, care avea d o a r acest sens particular, fără să excludem rolul a n a l o g i e i (cf. DA, s.v. *abur*, sensul 2) și nici i n f l u e n ța s l a v ă, atât în limba populară (cf. *a scoate aburi pe gură* „a vorbi zadarnic”), cât și în limba vechilor traduceri românești după originalele slavone ale cărților bisericești.

În *Lexiconul* slavo-român al lui Mardarie Cozianul (ed. Crețu, p. 134) slavonul *duhŭ* este tradus prin *duhul sfânt* (884 ДУХЪ СТЫЙ), *inger* (885 = ДГГЛЬ), *vântul* (886 ДДУХЪ), *suflet* (887 ДДУХЪ), *vânt vihorât* (889 ДДУХЪ ВДРНЫЙ), iar traducerea *suflare* (888 ДДУХЪ), cea care ne interesează în mod deosebit, este urmată pe același rând de cuvântul *пары*, notat cu un semn de întrebare de către Gr. Crețu.

Pluralul *пары* al slv. *пáра* „abur”, adăugat pare-se special de către Mardarie Cozianul, este un alt echivalent slav al sl. *duhŭ* „suflare”, fapt care coincide în mod semnificativ cu utilizarea neobișnuit de frecventă a lui *abur*, cu sensul de *duh, suflare* sau *răsuflare*, în *Psaltirea Hurmuzachi* și în *Psaltirea în versuri*, tradusă de mitropolitul Dosoftei.

Este foarte probabil ca în limbile slave cuvântul *páра* „abur” să fi avut inițial ambele înțelesuri, atât pe cel de abur cât și pe cel de răsuflare, o complexitate semantică păstrată în prezent, după câte știm, numai în limba *poloneză*. Vezi, de exemplu, pol. *puścila ostatnią parę* „și-a dat ultima suflare” (lit.: „i-a ieșit/ a scos/ ultimul *abur*”); *uszła z niego cala para* „i-a ieșit (scos) sufletul (muncind din greu)”/ „a rămas fără suflare (din cauza efortului)”, (lit.: „a ieșit din el tot *aburul*”) sau *prożną parę puszczasz z ust* „îți bați gura degeaba” (lit.: „în zadar scoți *aburul* din gură”); *nje śmjał pary z ust puścic* „tăcea chitic/ nu îndrăzne să sufle/ să scoată

³⁷ Cf. Brugmann, *Abrégé*, 103–114, 156–158, 495. Vezi și Pokorny, IEW, I, 71–89 etc.

o vorbă”, (lit.: „nu îndrăzne să lase să-i iasă *aburii* din gură”), cf. PH: *nece amu e aburū în rrostu<l> lor*, cf. Dosoftei: *nice aburi nu le iaste-n budză*.

S-ar părea că în *Psaltirea în versuri* avem a face, măcar parțial, cu un calc după sensurile poloneze ale lui *para*: „abur” și „răsuflare”, întrucât mitropolitul Dosoftei era un bun cunoscător al acestei limbi. Cu greu s-ar putea însă presupune că traducătorul anonim al *Psaltirii Hurmuzaki* ar fi fost și el, la timpul său, un cărturar român (ardelean!) care vorbea poloneza.

Echivalarea *duhului dumnezeiesc* cu *aburul*, aparținând numai *Psaltirii Hurmuzaki*, este în mod cert o supraviețuire din dacoromâna arhaică, din vremea când *abur* era folosit nediferențat pentru a desemna în același timp o realitate fizică și un concept religios, cu mult înainte de împrumutarea cuvântului slavon *duh*. Conotația religioasă se putea datora înlocuirii lui *spiritus* cu **a(b)bulus* în terminologia creștină p o p l a r ă din latina de la n o r d u l Dunării, sub influența cuvântului autohton amintit mai sus, fenomen care nu este atestat în dialectele românești sud-dunărene sau în limba albaneză³⁸.

Prezența mai vechiului *abur* în limba română a determinat evoluția semantică specific românească a împrumutului vechi slav *pară*, care, pierzându-și înțelesul inițial de „vapori” sau de „exhalație”, acesta din urmă păstrat încă la Coresi, Ev. 275: *pară iute dintr-acele udături [ale corpului]*, a devenit aproape sinonim cu „flacăra, vâlvătaie, dogoare”³⁹.

Legăturile etimologice directe dintre *abur* și *boare* mi se par prea puțin probabile, în ciuda ipotezelor care propuneau derivarea lui *abur* din *boare* (Philippide; Petrovici) sau a lui *boare* din *abur* (Pușcariu, EW; Tiktin, DRG; DA; cf. REW³, 1219), coincidențele semantice dintre cele două cuvinte, precum și varianta *aboare* putându-se explica mult mai firesc prin contaminarea parțială dintre *abur* și *boare*⁽²⁾, care sunt destul de apropiate ca formă și ca sens. Trebuie spus că *boare* nu are încă o etimologie sigură⁴⁰.

³⁸ Lat. *spiritus* s-a păstrat în toate limbile romanice, cu excepția românei, fiind împrumutat încă din secolele II–IV d. Hr. și în limba albaneză, datorită creștinismului de expresie latină: *shpirt* „suflet, suflare, viață, duh” etc., *Shpirt i Shentjē* „Sfântul Duh” (cf. alb. *kishë* „biserică”, *fe* „credință” etc., vezi Vătășescu, 2006, 13–32). Vezi și alb. *duf* „năduf, mânia”, *duhi* „vânt, furtună” (< sl.).

³⁹ În privința cuvântului *bură*, aparent înrudit cu *abur* din cauza secvenței fonetice comune *-bur-*, este aproape general acceptat că a fost împrumutat din v. sl. și sl. *burja* „vijelie, furtună, vânt puternic”, cf. rus., bg. *burja* „furtună, vijelie”, rus. *burán* „viscol”; cf. bg. și srb. *bura* „furtună, uragan”. Slavonul *burja* a devenit în română *burie* (Coresi, Ps., 125) și apoi *bură*⁽¹⁾ (înv.: „furtună (pe mare)”, nu numai sub influența formei sud-slave *bura*, dar mai ales prin apropiere de omonimul *bură*⁽²⁾ „ceață umedă, ploaie mărunță și deasă, chiciură”, care pare să fie un străvechi cuvânt românesc, autohton, cf. lituan. *būris* „aversă, ploaie” (*būr̃ys* la Pokorny, IEW, 98), cf. alb. *borë* „zăpadă” (Orel, AED, 32) etc. Înrudirea dintre *bură*² și lat. *boreas* (cf. REW³, 1219) nu este justificată.

⁴⁰ Se pare însă că sub acest cuvânt-titlu se ascund două omonime cu înțelesuri ireductibile opuse: *boare*¹ „adiere” și *boare*² „păclă, zăpușeală”, pe care ar trebui să le explicăm separat din punct de vedere etimologic. *Boare*¹ s-ar putea raporta la rad. onomat. i.-e. **b(e)u-*, **bh(e)u-* „a sufla, a umfla”, fiind o formație expresivă derivată dintr-un primitiv **bu* „suflare (lină)”, lexicalizat parțial în onomatopeea r. *bu* „nani”, apoi amplificat analogic cu sufixul *-are*, după modelul lat. *sufflāre* etc., fără a deveni prin aceasta un infinitiv lung. Același primitiv **bu* polisemantic, care supraviețuiește în alb. *bu* „vâj” sau în r. *bu* „strigătul bufniței”, a stat la baza verbelor gr. *βοάω* „strig” și lat. *boāre* „a chema, a răsună” etc. (Pokorny, IEW, 97, 98). Pentru *boare*² „păclă” etc., vezi I.I. Russu, ER, 265.

Ecuatia ipotetică: r. *abur* și v. alb. (și gheg.) *abull* (> *avull*) < lat. pop. **a(b) b ũ l u s* < *(*)a(l)bulus* + **abbul(l)us*, postverbal de la **ab-bullāre*, cf. lat. **abburāre* explică în mod satisfăcător și convergent semantismul și evoluțiile fonetice din română sau din albaneză (adăugând influența semantică a unui posibil daco-moesic **awolo* „suflare” și a sl./pol. *para* „abur, suflare” d o a r în ceea ce privește dacoromâna).

Înainte de a încheia, văzând nenumăratele exagerări și erori din cel mai recent dicționar etimologic publicat (M. Vinereanu, DEIE, 2009), conform căruia așa-zisele elemente traco-dace „nou descoperite” în lexicul românesc ar fi cu mult mai numeroase decât cuvintele moștenite din limba latină, cred că este necesar să argumentez, în plus față de cele spuse până acum, de ce **nu** cred că *abur* ar fi un cuvânt care ar aparține substratului traco-geto-dac. Un prototip traco-dac **ad-bolo* (Vinereanu, DEIE, 58), raportat la rad. i.-e. **bholo* „abur, ceață” (Pokorny, IEW, 162) este cu totul neverosimil, din cauza vocalei inițiale accentuate *á-*, ce nu poate proveni dintr-un prefix *s u b s t a n t i v a l* indo-european, indiferent care ar fi fost el! Acest lucru era bine știut de către cercetătorii avizați ai substratului limbii române: B.P. Hasdeu, I.I. Russu, H. Krahe, Gr. Brâncuș etc. Radicalele propuse anterior: i.-e. **aue-*, **ab-* au cel puțin meritul de a respecta o primă condiție de ordin fonetic – explicarea păstrării lui *a* inițial accentuat. Dacă rad. i.-e. **aue-* „a sufla” trebuie să fie acceptat pentru semantism, ca termen secund al unei contaminări (v. *supra*), ipoteza unui rad. i.-e. **ab-* „apă”, amplificat cu un sufix autohton, nu numai că nu justifică păstrarea lui *b* intervocalic, dar nu poate fi susținută mai ales din punct de vedere semantic. Daco-moes. *Calabeus*, la fel ca și v. irl. *Abann*, gall. brit. *Abona* și let. *Abava* sunt doar nume de râuri. Cuvintele înrudite din domeniul celtic: m. irl. *abac*, cymr. *afanc* au numai sensul de „castor”, „demon al apelor”, „spiriduș” (Pokorny, IEW, 1). Evoluția semantică *apă* → *abur*, atribuită rad. i.-e. **ab-*, nu este atestată nicăieri.

Cea mai ingenioasă soluție rămâne, până acum, cea a lui Vl. Orel (AED, 12), care pornește de la rad. i.-e. **nebh-* „ud, ceață, nor”, amplificat cu formantul *-l* în **nebhelā* (Pokorny, IEW, 315). Din reducerea sau sincoparea primului *e* ar fi rezultat prototipul **nbh(u)lo-*, cu sonanta silabică *ŋ* (accentuată) care, după J. Pokorny (IEW, 770), se poate transforma câteodată într-un *a* inițial, deși rareori accentuat. Nici ipoteza lui Vl. Orel nu rezistă însă criticii, deoarece *e* din i.-e. **nebh-(u)lā* nu a „căzut” sau nu a fost niciodată „absorbit” de nazala inițială. Un i.-e. **nbh-* n-a fost identificat până acum în celelalte limbi indo-europene, deși avem radicale i.-e. de grad redus – apropiate fonetic și înrudite semantic cu i.-e. **nebh-elā* (cf. lat. *nebula* „negură”) – înregistrate de J. Pokorny (IEW, 316): i.-e. **mbh-(ro-)* și **emb(h)-* : **omb(h)-*, cf. v. ind. *abhrá-* „nor”, avest. *awra-* „id.”, n. pers. *abr* „id.”, kurd. *(h)avr* „id.”, arm. *amp* „id.”, f ă r ă să conțină un *b* intervocalic, sau v. ind. *ambu* „apă”, gall. *ambe* „râu”, gr. *ὄμβρος* „ploaie”, lat. *imber* „ploaie torențială”, inclusiv o serie de nume de râuri europene: engl. *Amber*, fr. *Ambre*, sp. *Ambron*, it. *Ambria* etc., care păstrează grupul nazal *-mb-*, uneori redus la *-m-*, cf.

m. cymr. *Amyr*, germ. *Ammer*, *Emmer* etc. Să mai remarcăm că etimologiile bazate doar pe coincidența cu un radical indo-european sau altul (așa numitele *Wurzeletymologien*) nu pot avea o valoare probantă decât dacă sunt susținute de un număr semnificativ și convingător de mare al termenilor de comparație, al cuvintelor cu existență reală, atestate cu certitudine în limbile înrudite⁴¹.

Comparația indo-europeană ne ajută însă să înțelegem mai bine convergența *s e m a n t i c ă* latină târzie a paronimelor lat. **abburare* „a arde, a pârjoli”, lat. *ēbullire* „a da pe dinafară (clocotind), a clocoti” și lat. **ab-bullāre/ *ab-bullire* „a scoate aburi (*d i n fierbere)”, verbe latine contaminate și evolute în română până la *a abura* și *a aburi*. Este suficient să dăm exemplul cuvântului slav *para* „abur, răsuflare, exhalatie etc.” care, raportat la rad. i.-e. **perə: *prē-* „a împrăștia, a stropi; a sufla, a găfâi etc.”, este înrudit în plan indo-european cu hitt. *parāi-* „a ațâța (focul), a sufla, a (se) agita”; cu gr. *πρηστήρ* „cel care arde sau dă foc – fulger, tornadă cu fulgere etc.”, gr. *πρημαίνω* „a sufla violent”, cu sl. **prējeti*, cf. pol. *przeć* „a se înfierbânta, a încinge, a fierbe înăbușit”, cf. rus. *преть* „a fierbe înăbușit, a (se) aburi” (Pokorny, IEW, 809).

În rezumat, propun noile etimologii:

ÁBUR (Var. *abor*, *abore*, *abure*) – Lat. pop. **á (b) b ũ l u s*, foarte probabil din lat. *a(l)bŭlus* „ceva alburii” (+ daco-moes. **awolo* „suflare”, Wald-Slušanschi, ILIE, 114) → „aburul vizibil al răsuflării” + **abbŭllus* „aburul fierbinte” < (**ab*)-*bullāre* (despre apa fiartă care dă în clocot) „a scoate aburi fierbinți” < lat. *bullāre/ bullire* „a fierbe în clocot”, cf. lat. *ēbullire* „a da pe dinafară (clocotind)”, cf. lat. **abburāre* „a arde, a pârli”, dar și (romanic dial.) „a clocoti, a da pe dinafară”. Cf. pol. *para* „abur, suflare”.

*A(b)bŭlus > r. *abur* și alb. dial. gheg înv. *abull*, cf. alb. *avull* (subst.) „abur”, (adj.) „fierbinte” și *avulloj* „a scoate aburi” etc.

ABURÁ¹/ ABURÍ¹ (DA, sensul 1.) – Din **abur**.

ABURÁ²/ ABURÍ² (DA, sensul 2.) – Lat. pop. **a (b) b u l ā r e/ *a (b) b u l ī r e*, cf. **á(b)bŭlus* „abur”. Cf. lat. **ab-bullāre/ *ab-bullire* (despre apa/ zeama care fierbe în clocote) „a scoate aburi fierbinți/ a împrăștia mirosuri”, cf. lat. **abburāre* (cl. *amburere*, REW³, 15) „a arde, a pârli” dar și (dial.) „a clocoti, a da pe dinafară”, cf. lat. *ēbullire* „a da pe dinafară (clocotind)”. Cf. alb. *avulloj* (5) „a produce/ a scoate aburi (uscându-se)”.

Alb. **Avull** (Înv., dial. *abull*) „abur etc.” – Lat. pop. **á (b) b ũ l u s*. Vezi **abur**.

Alb. **Avulloj, avullohem** „a scoate aburi, a (se) aburi etc.” – Lat. pop. **a (b) b u l ā r e*, cf. alb. *avull*, cf. r. *a abura*.

⁴¹ Cf. A. Meillet, *La méthode comparative en linguistique historique* (Oslo, 1925, p. 25, 38): Là où il s’agit de mots remontants vraiment à la «langue commune», il faut restituer un mot de cette langue défini à tous égards, et ne pas se contenter de rapprocher de petits éléments radicaux... La règle de méthode est que seuls des faits positifs bien déterminés justifient un rapprochement...

- ABURCĂ** – Lat. dun. **ab-*(b) ũ r ĩ c ā r e** (= *ōřicāre), cf. lat. cl. *orĩrĩ* „a se ridica”; *aburc*, cf. *búrec*, *búric*, *a burica* „idem”.
- BOÁRE**¹ „adiere” – Formație onomatopeică. ***Bu** „suflare (lină)” + suf. *-are*, cf. *suflare*, cf. **bu a** „nani” (i.-e. **b(e)u-*, **bh(e)u-* „a sufla” etc., cf. Pokorny, IEW, 97). Pentru *boare*² „pâclă” etc., vezi I.I. Russu, ER, 265.
- BÚRĂ**² „ploaie mărunță și deasă, chiciură” – Cuvânt probabil autohton. Cf. lituan. *búris* (*būrỹs*) „aversă, ploaie”; cf. alb. *borë* „zăpadă”.
- Scrob**³ (Reg. „groapă cu apă”) – Lat. pop. ***scrōbūs** (lat. cl. *scrobs/scrobis* „groapă”). Friul. **Zborá** („a face aburi”) – Lat. ***exburāre** < *exūrēre* + (*ab)-*bullāre* + *abburāre.

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE⁴²

Avram, 1990	= Andrei Avram, <i>Nazalitatea și rotacismul în limba română</i> , București, EA, 1990.
Barić, ARS	= H. Barić, <i>Albanorumänische Studien, I. Teil</i> , Sarajevo, 1919.
Biblia, 1914	= <i>Biblia adică Dumnezeasca Scriptură a Legii Vechi și a celei Nouă</i> . ...Ediția Sfântului Sinod. București, Tipografia Cărților Bisericești, 1914.
Biblia, 1975	= <i>Biblia sau Sfânta Scriptură</i> , tipărită acum a doua oară..., cu aprobarea Sfântului Sinod, București, Editura Institutului biblic și de misiune ortodoxă al B.O.R., 1975.
Biblia, <i>Vulg.</i>	= <i>Biblia Sacra Vulgatae editionis, ...Venetiis, apud Nicolaum Pezzana, MDCCXXXVII</i> .
Brâncuș, <i>Concordanțe</i>	= Grigore Brâncuș, <i>Concordanțe lingvistice româno-albaneze</i> , Bibliotheca Thracologica XXX, București, M.E.N., Institutul Român de Tracologie, 1999.
Brâncuș, SILR	= Grigore Brâncuș, <i>Despre evoluția lat. -ulus în română</i> , în vol. <i>Studii de istorie a limbii române</i> , (I), București, EA, 2007, p. 158–160 (și urm.).
Brâncuș, VA	= Grigore Brâncuș, <i>Vocabularul autohton al limbii române</i> , București, EȘE, 1983.
Brugmann, <i>Abrégé</i>	= K. Brugmann, <i>Abrégé de grammaire comparée des langues indo-européennes</i> , traduit par J. Bloch, A. Cuny et A. Ernout, sous la direction de A. Meillet et R. Gauthiot, Paris, 1905.
Çabej, InILA	= Eqrem Çabej, <i>Introducere în istoria limbii albaneză</i> . Traducere din albaneză: Adriana Ionescu. <i>Prefață, note, bibliografie</i> : C. Poghiric. Editura Universității din București, 1997.
Çabej, SE	= Eqrem Çabej, <i>Studime etimologjike në fushë të shqipës</i> , I, <i>Hyrje</i> . Tiranë, Akademia e Shkencave, Instituti i Gjuhësisë, 1982 (vol II: literele A–B, 1976; vol. III: literele C–D, 1987).

⁴² Adresez calde mulțumiri doamnei Cătălina Vătășescu, cercetător științific principal la Institutul de Studii Sud-Est Europene al Academiei Române, pentru sprijinul primit la completarea bibliografiei cuvântului *abur*, precum și pentru observațiile făcute pe marginea unei prime versiuni a acestui articol.

- Caciuperi, 1996 = Apostol N. Caciuperi, *Dicționar român-aromân*, editat de Katharina Caciuperi-Titz & Herbert-Werner-Mühlroth, Ed. Atlas.
- CADE = *Dicționarul enciclopedic ilustrat „Cartea Românească”*, Partea I: I.-A. Candrea, *Dicționarul limbii române din trecut și de astăzi*, București, 1931.
- Candrea, *Le consonantisme* = I.-A. Candrea-Hecht, *Les éléments latins de la langue roumaine. Le consonantisme*. Paris, Librairie Émile Bouillon, Éditeur, 1902.
- CDDE = I.-A. Candrea, Ov. Densusianu, *Dicționarul etimologic al limbii române. Elementele latine* [A – Putea], București, 1907–1914.
- Chivu, 1978 = Gh. Chivu, *Copiștii Codicelui Sturdzan*, în LR, 27, nr. 1, p. 59–71.
- Chivu, 1993 = Vezi CS.
- Cihac, DEDR = A. de Cihac, *Dictionnaire d'étymologie daco-romane*, I, II, Francfort s/M – Berlin – București, 1870, 1879.
- Ciorănescu (CDER) = Al. Cioranescu, *Diccionario Etimológico Rumano*, Tenerife, Universidad de la Laguna, 1958-1966 (Versiunea românească: *DER. Dicționarul etimologic al limbii române*, București, Saeculum I.O., 2001).
- Coresi, 1577 = Diaconul Coresi, *Psaltirea slavo-română (1577) în comparație cu psaltirile coresiene din 1570 și din 1589*. Text stabilit, introducere și indice de Stela Toma. București, 1976.
- Corominas–Pascual = Joan Corominas, José A. Pascual, *Diccionario crítico etimológico castellano e hispánico*, I–V, Madrid, Editorial Gredos, 1991.
- CS = *Codex Sturdzanus*. Studiu filologic, studiu lingvistic, ediție de text și indice de cuvinte de Gheorghe Chivu. [București], EA, 1993.
- DA = Academia Română, *Dicționarul limbii române* (A – De, F – Lojniță). București, Socec și Sfetea, (1907) – 1913–1949.
- Demiraj, AS = Bardhyl Demiraj, *Albanische Studien (Untersuchungen zum albanischen Erbwortschatz)*, Amsterdam – Atlanta, GA, Editions Rodopi B.V., 1997.
- Densusianu, HLR/ ILR = Ovid Densusianu, *Histoire de la langue roumaine*, I–II, Paris, 1901, 1938. Traducere în limba română: *Istoria limbii române*, I–II, București, EȘ, 1961.
- Diez, EWR = Friedrich Diez, *Etymologisches Wörterbuch der romanischen Sprachen*, I, II, (1852), Dritte verbesserte und vermehrte Ausgabe, Bonn, Bei Adolph Marcus, 1869.
- Dimitrescu, 1964 = Florica Dimitrescu, *Contribuții la repartizarea regională a lexicului românesc în secolul al XVI-lea*, în SCL, 15, nr. 4, p. 539–559.
- Dimitrescu, 1967 = Florica Dimitrescu, *Introducere în fonetica istorică a limbii române*, București, Editura Științifică.
- DLR = Academia Română, *Dicționarul limbii române*, serie nouă. Tom IV–XIV (Literale D–E; K–Z), București, EA, 1965–2010.
- Dosoftei, Ps. v. = Dosoftei, mitropolitul Moldovei, *Psaltirea în versuri* (1673), în *Opere*, I., *Versuri*. Ediție critică de N.A. Ursu. Studiu introductiv de Al. Andriescu. București, Minerva, 1978.
- DR = *Dacoromania*, Buletinul „Muzeului limbii române”, condus de S. Pușcariu, Cluj, 1920–1948.
- Duridanov = Duridanov, *Thrakisch-dakische Studien*, I Teil, *Die thrakisch- und dakisch-baltischen Sprachbeziehungen*, Sofia, 1969.
- FEW = Walther von Wartburg, *Französisches etymologisches wörterbuch. Eine darstellung des galloromanischen sprachschatzes*. 1. Band, A – B. Tübingen, J.C.B. Mohr (P. Siebeck), 1948.

- Gheție, 1978 = Ion Gheție, *Psaltirea Hurmuzachi și filiația Psaltirilor românești din secolele al XVI-lea și al XVII-lea*, în LR, 27, nr. 1, p. 51–57.
- Gheție, 1982 = Ion Gheție, *Banatul și textele rotacizante*, în LR, 31, nr. 3, p. 238–246.
- uglea, 1944 = G. Giuglea, *Uralte Schichten und Entwicklungsstufen in der Struktur der dakorumänischen Sprache*, Sibiu.
- Gl. dial. Olt. = *Glosar Dialectal Oltenia*, întocmit sub conducerea lui Boris Cazacu, de Galina Ghiculete, Paul Lăzărescu, Nicolae Saramandu și Magdalena Vulpe. București, Editura Academiei, 1967.
- Guțu, DL-R = G. Guțu, *Dicționar latin-român*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983.
- Hamp, 1975 = Eric P. Hamp, *Abur*, în RRL, XX, 5, p. 499–500.
- Hasdeu, EMR = B.P. Hasdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae. Dicționarul limbei istorice și poporane a românilor*, I–IV, București, Socec, 1887–1893; ed. Gr. Brâncuș, I–III, București, Minerva, 1972–1976.
- Haust, DL = Jean Haust, *Le dialecte wallon de Liège (2me partie). Dictionnaire liégeois*, Liège, 1933 [2008].
- Kokona, *Fj.Sh.-Fr.* = Vedat Kokona, *Fjalor shqip – frengjisht*, Tiranë, 1977.
- Krahe = Hans Krahe, *Die Sprache der Illyrier, Erster Teil: Die Quellen*, Wiesbaden, 1955.
- ILR, II = C. Poghir, *Influența autohtonă*, în : Academia R.S. România, *Istoria limbii române*, vol. II., București, 1969.
- Ionescu, 1980 = Adriana Ionescu, *Sufixul românesc -ură*, în LR, nr. 5, p. 501–502.
- Ionescu, 1985 = Adriana Ionescu, *Lexicul românesc de proveniență autohtonă în textele din sec. al XVI-lea–al XVIII-lea*, București, Universitatea din București, Facultatea de Limba și Literatură Română.
- LB = *Lesicon / Românesc-Lătinesc-Ungures/-cu-Nemțesc / quare/ De mai mulți autori, în cursul' a trideci, si / mai multor ani s'au lucrat. In Buda. Cu Tipariul' si cu Chieltuelele Tipografiei a Crăiescei Universității Unguresci. 1825.*
- LaurM = August Tr. Laurian, I.C. Massim, *Dictionariulu limbei romane*, București, I–IV, 1871–1876.
- LEI = Akademie der Wissenschaften und der Literatur – Mainz. *Lessico etimologico italiano. Edito per incarico della Commissione per la Filologia Romanza da Max Pfister*. Wiesbaden, Dr. Ludwig Reichert Verlag, Band I, 1979–1984.
- Mardarie, *Lex.* = Mardarie Cozianul, *Lexicon slavo-românesc și tâlcuirea numelor din 1649...* studiu, note și indicele cuvintelor românești de Grigorie Crețu... București, Carol Göbl, 1900.
- Mareș, 1982 = Alexandru Mareș, *Filiația Psaltirilor românești din secolul al XVI-lea*, în vol.: Universitatea din București, Institutul de Lingvistică, *Cele mai vechi texte românești*, Contribuții filologice și lingvistice. Coordonator: Ion Gheție. București, p. 207–261.
- Mareș, 2006 = Alexandru Mareș, *Cărți populare din secolele al XVI-lea – al XVIII-lea. Contribuții filologice*, București, FNȘA, 2006.
- MDA = Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, *Micul dicționar academic*, 4 vol., București, UE, 2001–2003.
- Meyer, EWA = Gustav Meyer, *Etymologisches Wörterbuch der albanesischen Sprache*, Strassburg, 1891.
- Meyer, 1892 = Gustav Meyer, *Albanesische Studien, III., Lautlehre der indogermanischen Bestandtheile des Albanesischen*, Viena, 1892.
- Meyer-Lübke, *Grammaire* = W. Meyer-Lübke, *Grammaire des langues romanes*, t. II, *Morphologie*, Paris, 1895.

- Miklosich, AlbF = Franz Miklosich, *Albanische Forschungen*, I. *Die slavischen Elemente im Albanischen* (Denkschriften der Akademie, Wien, XIX, 1870, p. 337–374), II. *Die romanischen Elemente im Albanischen* (DAW, XX, 1871, p. 1–88).
- Orel, AED = Vl. Orel, *Albanian Etymological Dictionary*, Brill, Leiden - Boston - Köln, 1998.
- Papahagi, DDA = Tache Papahagi, *Dicționarul dialectului aromân, general și etimologic*. Ediția a doua, augmentată. [București], EA, 1974.
- Parlangeli, *StMs*. = Oronzo Parlangeli, *Studi Mesapici* (Iscrizioni, lessico, glosse e indici), Milano (Mem. Ist. Lomb. – Acc. Sci. Lett., vol. XXVI), 1960.
- Pascu, SR = Gorge Pascu, *Sufixele românești*, București – Leipzig – Viena, Edițiunea Academiei Române, 1916.
- Petrovici, 1965 = Emil Petrovici, *Note etimologice. Abur*. În CL, X, 1965, p. 357–358.
- PH, (2005) = *Psaltirea Hurmuzaki*, vol. I, Studiu filologic, studiu lingvistic și ediție de Ion Gheție și Mirela Teodorescu; vol. II. *Indice de cuvinte, de Rovena Șenchi*. Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, București, EA, 2005.
- Philippide, *Principii* = Alexandru Philippide, *Principii de istoria limbii*, 1894, în *Opere alese. Teoria limbii*, editate de G. Ivănescu și Carmen-Gabriela Pamfil. Cu un studiu introductiv și comentarii de G. Ivănescu. București, EA, 1984 (pp. 1–225).
- Pisani, 1947 = Vittore Pisani, *Albanica*, în „Revue des études indo-européennes”, Tome IV, fasc. 1–2, Bucarest – Paris, p. 5–20.
- Poghirc = vezi ILR, II.
- Pokorny, IEW = Julius Pokorny, *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*, Bern und München; Band I–II, 1965.
- PS, (1916) = *Psaltirea Scheiană*, ed. critică de I.-A. Candrea, II. *Textul și glosarele*, București.
- Psalmii, 1993 = Biblioteca Scripturii, XI, *Psalmii*, Arhiepiscopia romano-catolică, București [Milano, Garzanti Editore].
- Pușcariu, EW = Sextil Pușcariu, *Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache*, I, *Lateinisches Element...*, Heidelberg, 1905.
- Pușcariu, LR, I / II = Sextil Pușcariu, *Limba română*, vol. I, *Privire generală*, București, Editura Fundațiilor Regale, 1940; vol. II, *Rostirea*, București, EA, (1959) 1994.
- REW³ = W. Meyer-Lübke, *Romanisches Etymologisches Wörterbuch*. 3. vollständig neu bearbeitete Auflage. Heidelberg, 1935. (7., unveränderte Auflage, 2009.)
- Russu, *Ilirii* = I.I. Russu, *Ilirii. Istoria – Limba și onomastica – Romanizarea*, București, EA, 1969.
- Russu, ER = I.I. Russu, *Etnogeneza românilor. Fondul autohton traco-dacic și componenta latino-romanică*, București, EȘE, 1981.
- Sala, *Contributions* = Marius Sala, *Contributions à la phonétique historique du roumain*, Paris, Éditions Klincksieck, 1976.
- Sala, IER = Marius Sala, *Introducere în etimologia limbii române*, Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, „*Etymologica*” 20, București, EA, 2005.
- Schmidt, KZ = Manfred Erwin Schmidt, *Untersuchungen zur albanischen Sprachgeschichte*, în „*Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen*, begründet von A. Kuhn”, 57. Band, Göttingen, 1930, p. 1–42.

- Scriban = August Scriban, *Dicționarul limbii românești*, Iași, Inst. de arte grafice „Presa bună”, 1939.
- SDEM = N. Raevschi, M. Gabinschi (redactori), *Scurt dicționar etimologic al limbii moldovenești*, Chișinău, ESV, 1978.
- SJP = *Słownik języka polskiego*, ułożony pod redakcją Adama Kryńskiego i Władysława Niedźwiedzkiego. Tom IV, Warszawa, 1908.
- Topciu–Melonashi = Renata Topciu, Ana Melonashi, Luan Topciu, *Dicționar albanez-român/ Fjalor shqip-rumanisht*, [Iași], Polirom, 2003.
- Vătășescu, 1997 = Cătălina Vătășescu, *Vocabularul de origine latină din limba albaneză în comparație cu româna*, Ministerul Educației, Institutul Român de Tracologie, „Bibliotheca thracologica”, XIX, București.
- Vătășescu, 1999 = Cătălina Vătășescu, *Alb. -ullë, rom. -ură în cuvinte de origine latină*, în LR, XLVIII, nr. 1–2, p. 173–178.
- Vătășescu, 2006 = Cătălina Vătășescu, *Studii româno-albaneze. Note semantice și etimologice*. Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, „*Etymologica*” 26, București, EA.
- Vinereanu, 2008 (2009) = Mihai Vinereanu, *Dicționar etimologic al limbii române pe baza cercetărilor de indo-europenistică*, București, Alcor Edimpex.
- Wald–Slușanschi, ILIE = Lucia Wald, Dan Slușanschi, în colaborare cu Francisca Băltăceanu, *Introducere în studiul limbii și culturii indo-europene*, București, EȘE, 1987.
- Walde–Hofmann, LEW = Alois Walde, *Lateinisches etymologisches Wörterbuch*, 3 neubearbeitete Auflage von J. B. Hofmann, I, II, Heidelberg, 1954.
- Walde–Pokorny/ WP = Alois Walde, Julius Pokorny, *Vergleichendes Wörterbuch der Indogermanischen Sprachen*, I–III, Berlin – Leipzig, vol I, 1930; vol. II. 1927.
- VLW = Aug. Doutrepoint, Jules Feller, Jean Haust, *Vocabulaire général de la Langue Wallonne*, în „Bulletin de la Société Liégeoise de Littérature Wallonne”, N°s 1 et 2, 1906, p. 59 și urm. Vezi: www.archive.org/stream/bulletinduct.

DIFFICULTIES OF THE ROMANIAN ETYMOLOGIES: **ABUR**

Abstract

Based on new research into Romanian and Albanian historical phonetics, the author demonstrates that both Rom. *abur* and Alb. *avull* (with the older/ Geg. form *abull*) „steam, vapour” have a Vlg. Latin origin: **abbūlus* < Lat. *albūlus* „(something) whitish (such as the whitish vapours exhaled in cold air)” + an hypothetical Daco-Moesian **awolo* „breath” + Vlg. Lat. **abbūllus*, back formation from **ab-bullāre* „to steam” (< *bullāre* „to seethe, to bubble up”), cf. **abburāre* „to burn, to singe” but also (dialectal) „to boil over, to seethe” etc.

Cuvinte-cheie: abur, vapori fierbinți, suflare; legi fonetice istorice românești și albaneze; cuvinte latine populare moștenite; substratul traco-dac al limbii române; comparația indo-europeană; contaminarea fonetică/ semantică.

Keywords: steam, hot vapours, breath; historical-phonetic laws in Romanian and Albanian; inherited Vlg. Latin words; Thracian-Dacian substratum in Romanian; Indo-European comparison; phonetic/ semantic contamination.

București, Șoseaua Iancului nr. 10, apart. 40